

Marie Françoise Lanfantová z Paříže zaujala některými originálními pohledy. Referovala o výsledcích svého výzkumu *Analýza funkcí dobrovolných organizací*, konaného v departementu Mosele. Tento výzkum sledoval dvě roviny vztahů: 1. systém vztahů uvnitř dobrovolných organizací; 2. jak jsou systémy vztahů v organizacích ovládnuty sociálními silami typu a) politického, b) vládního (úředně mocenského), c) obchodního, d) církevního, e) kulturního. Podle Lanfantové se vůdcové těchto organizací ve velké většině adaptují ideologii instituce, k níž patří. Pouze u dvou procent organizací existuje nepřítomnost represivních sociálních vlivů. Při analýze role organizace je předním problémem zjistit vládnoucí ideologii. Sám pojem ideologie vymezuje Lanfantová velmi zajímavě: ideologie je struktura hodnot a vzorů chování, která je fixována v podvědomí.

Joffre Dumazedier hovořil nejprve o tendencích vývoje sociologie volného času po Světovém sociologickém kongresu v Evianu (1966). Jestliže problematika volného času byla před deseti lety studována především jako „americká“, dnes je v této sféře patrná silná evropská aktivita, a to na Západě právě tak jako na Východě. Američtí sociologové mají dnes velmi živý zájem o komparační studie Amerika–Evropa. Ukazuje na to mimo jiné i složení nového řídicího orgánu pro americké výzkumy volného času, v němž vedle tří Američanů (Kaplan, Riesman, Lazarsfeld) jsou dva Evropané (Dumazedier a Szalai). J. Dumazedier zvláště vyzvedl rozvoj sociologie volného času v socialistických zemích, kde je zejména sledována problematika vztahu volný čas - práce.

Dále hovořil Dumazedier o třech postojích k řešení vztahu empirické báze a teorie v současné sociologii volného času.

První řešení: V historii každé vědy se objevuje teorie v určitém vývojovém momentě, který v sociologii volného času dosud nenastal. Je třeba čekat na jeho „příchod“ a trpělivě kumulovat jeho data.

Druhé řešení: Vznikají pokusy o vytvoření teorie, jež se explicitně či implicitně zavádí do výzkumu (případ Davida Riesmana v padesátých letech, aplikace Marxových teorií v některých socialistických zemích).

Třetí řešení: Hledání makrosociologických modelů, které by se opíralo o komparativní výzkumy (případ J. Dumazediera samotného, který usiluje o velké komparativně previzionistické studie v mezinárodním rozměru).

V řadě dalších krátkých referátů a diskusních vystoupení bylo sneseno mnoho zajímavých aspektů a podnětů. Bergisch-gladbachská konference ukázala velkou šíři problémů sociologie volného času a naznačila, že v budoucnosti bude užitečné jednak dále pokračovat v mezinárodních akcích širokého záběru, jednak organizovat možnost mezinárodní výměny názorů v užším smyslu podle jednotlivých úseků sociologie volného času, jejíž sféra je dnes už ve svém celku až příliš rozlehlá.

Vojtěch Jestřáb

XIX. mezinárodní kongres psychologie

Ve dnech 27. 7.–2. 8. 1969 se konal v areálu university v Londýně po pravidelném tříletém intervalu již XIX. mezinárodní kongres psychologie.

Kromě zahajovacího a závěrečného plenárního zasedání probíhal vědecký program na 26 tříhodinových a 48 dvouhodinových symposiích v 5 paralelních sekcích.

V celkovém počtu zhruba 2000 členů kongresu z 36 zemí a asi 350 doprovázejících účastníků byly nejsilněji zastoupeny USA a Spojené království. Také řada ústavů a jejich pracovišť z ČSSR vyslala na kongres své pracovníky. Počtem účastníků se XIX. kongres vrátil k návštěvnosti obvyklé již od XIV. kongresu, tj. 1–2 tisíce osob, když z této tradice vybočil XVIII. kongres v Moskvě 1966 se 4 215 členy a 778 doprovázejícími účastníky.

Program byl sestaven z této tematiky:

Sociální faktory v dětství a dospělosti. Léčba chování. Modely paměti. Využití počítačů v psychologii. Psychologie zvířat. Deduktivní myšlení. Lidská agresivita a sociální konflikty. Problematika tělesných a duševních vad. Strategie učení a poznávacího procesu. Výsledky studia lidského reakčního času. Jazyk a řeč. Biologické, společenské a lingvistické faktory v psycholinguistice. Evoluce chování. Rozhodování. Zkřížená integrace. Sociální psychologie. Modely v teorii osobnosti. Fyziologické a biochemické mechanismy učení a adaptace (habituace). Generalizace podnětů. Nonverbální spojení. Vývoj poznávání. Konzistence poznání. Spánek a sny. Pozornost. Rozlišovací učení u živočichů. Abnormální psychologie. Rozlišovací učení u dětí. Operátorská zrůcnost. Přítomnost a budoucnost simulace pomocí počítače. Účinky nitroděložní stimulace u savců. Sociální konflikty. Učení u živočichů. Spánek. Sdělování psychologických informací. Psychologický výzkum v rozvojových zemích. Společenský vývoj u primátů. Rozvoj poznávání ve věku od 5 do 8 let. Vyučování pomocí počítačů. Rozbor opakovaných způsobů léčení. Psychologický stress a emoce. Reakční čas. Výzkum mozkových funkcí. Osobnost a motorické učení. Paměť a některé faktory osobnosti. Společenské chování v dětství. Vnitrosobní a meziosobní společenské vztahy. Dimenze podráždění. Genetická analýza chování. Funkce temporálního laloku a chování. Pozornost a vigilance. Vnímání. Farmakologické a biochemické aspekty duševních nemocí. Experimentální studie v abnormální psychologii. Lidská zvědavost a pátrací chování. Barevné vidění. Smyslové klamy a metakontrast. Zkoumání osobnosti. Problémy vzájemného ovlivňování kultur. Paměť. Poznávací procesy. Vštěpování. Psychologie chorobných návyků. Sociální základ řeči. Experimentální psychologie stárnutí. Kódy vnímání. Funkce mozkových hemisfér. Teorie a praxe měření. Matematická analýza stochastického učení. Dětské chování. Psychologie řeči.

Stručně o některých symposiích:

Symposium o vlivu sociálních faktorů na chování dětí v různých kulturních podmínkách bylo hojně navštíveno. Šlo převážně o zprávy z víceletých studií a v mezinárodním srovnání, například o vlivu sociálního složení školy a školní třídy (zhodnocení dřívější americké Colemanovy studie a anglické Plowdenovy zprávy) (Cohen), o postojích anglické mládeže (Himmelweit), o účinnosti společenského ovlivňování školních dětí v SSSR, Maďarsku (Komlosi), Německu (Banhegyi), Polsku (Flesznerová) a Švýcarsku (Lüscher) (ref. Bronfenbrenner USA), o vlivu rodičů v USA a v Dánsku (Less, USA), o faktorech ovlivňujících hodnocení mládeže dospělými ve Francii (Zazzo). Rozdíly mezi dětmi byly vesměs hodnoceny jako rozdíly ve třídě (stupni), nikoli ve směru chování. Závěrem symposia přednesl Sealy (Velká Británie) přehled „současných směrů psychologického studia dospívající populace z hlediska 4 hlavních forem „socializace“ (procesu přizpůsobení jedince jeho sociálnímu prostředí, aby se stal jeho platným členem).

Počítače v psychologické laboratoři představují nové účinné prostředky k získávání informací o chování. V minulých letech se používaly počítače malého typu. V experimentech produkovaly podněty, přijímaly odpovědi a zaznamenávaly změny parametrů během experimentu. V současnosti se uvažuje i o využití středních a velkých počítačů.

Zručnost operátora se v experimentálním studiu modeluje se zřetelem k paměti a předvidání, nikoli tedy jen ke korekci chyb. Modelování operátorova výkonu dnes již vyžaduje výběr až 15 různých proměnných faktorů včetně strategie využití času mezi úkoly.

Simulace počítačem vyšla z experimentů s umělou inteligencí. Ta se nyní rozvíjí odděleně od psychologie, zejména v oboru řešení matematických problémů. Umělé jazyky pro počítače usnadnily psaní programů. Matematicko-psychologové se pouštějí do složitějších situací, zejména do otázek krátkodobé paměti v procesu řešení problémů. Simulace se proto používá často k doplnění matematických modelů. Zůstává problém, jak získávat podklady pro vyhodnocování simulace.

Sociální konflikty byly ilustrovány na problémech společenské adaptace černochů s jejich bouřemi v USA a na problémech mezinárodní pomoci, která může například být i zdrojem averse.

Značný zájem vzbudilo předvádění filmů a diapositivů o bouřích, bělošském vandalismu a anonymitě jako „staronových“ problémech moderního života zejména ve velkoměstech (například v New Yorku a Kalifornii) bylo systematicky zničeno 45 000 automobilů). Film pořízený skrytou kamerou ukázal tuto ničivou práci hochů a mladíků a lhostejnost okolních obyvatel vůči tomuto počínání. Jako projev deindividuace byl na symposiu hodnocen i stripťyz.

Tento zajímavý program amerických psy-

chologů nastavoval zrcadlo především bělochům a končil výmluvnými obrázky drastických ukázek nemotivovaného skupinového násilí — lynče.

Lidská agresivita a sociální konflikty byly tématem jednoho dopoledního symposia. Starý a společensky závažný problém lidské agresivity nemá dosud jednotný výklad. Původní teorie hodnotily lidskou agresivitu jako ničivý pud, poplatný živočišnému původu člověka, nutící člověka k násilným činům, pokud nelze agresivní energii usměrnit do společensky přijatelných mezí. Nyní se bojoვნost považuje za výsledek obrany a útoku před bolestí (Scott, USA). Na symposiu byla povaha agresivity formulována jako reaktivní, ve které je také mnoho naučeného, a která plodí ještě více agresivity. Agresivní chování je funkcí emocionální odpovědi na agresivní podněty (jejich přítomnost nebo nepřítomnost). Důležité je, zda jednájící osoba je připravena jednat agresivně. Agresivní reakce jsou vyvolávány frustrací (neuspokojením potřeb). Složitější je kriminální násilnictví. Problematiku agresivity je třeba podrobit důkladné multifaktorové analýze (Berkowitz, USA). Účastník kongresu z Japonska v diskusi doporučoval obecnější pozornosti zvláštní japonskou metodu, která prý umožňuje „drastické změny osobnosti“ včetně agresivních typů.

Tělesné a duševní vady představují problematiku, o níž platí, že její psychologický a organický (neuropatologický) podíl nemá vzájemnou přímou závislost. Pozornost je nutno věnovat prevenci poškození centrálního nervového systému, která vznikají u plodu in utero nebo v raném věku jedince.

Psychologický výzkum rozvojových zemí prezentovala sdělení o průmyslové psychologii v Indii, o sociální psychologii v Argentíně, o standardizaci psychologických testů v Íránu a o výzkumu osobnosti školního dítěte v Mexiku. Výzkum v těchto zemích hledá odpovědi na urgentní sociálně ekonomické problémy, nemá však vlastní tradice ani dostatečné vybavení, což však není vždy nevýhodou.

Úplnosti symposia však chyběl řečník z Afriky.

Emoce jsou dávným předmětem soustředěného studia, a to i v souvislosti s koncepcemi hraniční problematiky jako je stress, konflikt, anxiozita, úniková agresivita atd. Zájem o tuto problematiku vzrůstá v souladu s odklonem od přísného behaviorismu a s rozvojem kognitivně orientovaných teorií. Na symposiu byly předneseny 3 odlišné koncepce emoce a stressu — holandská (Fridja), japonská (Sato), a americká (Lazarus).

Rozhodování je důležitá složka kognitivních procesů, je však předmětem soustavnějšího výzkumu teprve posledních deseti let. Symposium (řídil ho profesor Audley) podalo přehled tohoto výzkumu. Experimentální práce vesměs vycházely ze studia zábavných her.

Sociální psychologie studuje psychologické podmínky společenských skupin a problémy, jež mají jak individuální tak sociální aspekt. Na pořad tohoto symposia byly zařazeny referáty převážně řešící otázky rozhodování, například o efektivitě dvojího řešení problémů v malých skupinách (bylo zjištěno, že opakovaná řešení téhož problému nepřinesla zlepšení kvality řešení — Exner, CSSR), o rozdílech mezi rozhodováním pro sebe a rozhodováním pro skupinu (Zaleska, Francie), o riziku jednání jako funkce závazku vůči skupině (Lamm, NSR) aj.

Pozornost a vigilance byla předmětem experimentálních prací, zkoumajících především sluchový analyzátor. Šlo např. o studium mechanismu pozornosti v detekci zvukových signálů (Sorokin, USA), vnímání irelevantních podnětů (Grigolava, SSSR), o vztah pozornosti a úrovně podnětu (Galian, Rumunsko) aj.

Klesající signál snižuje výkon a vyvolává bioelektrickou hypoaktivitu, zatímco vzestupný signál nevyvolává žádné změny. Hluk mění mozkovou reaktivitu, snižuje ji u hyperreaktivních osob a zvyšuje u osob hypoaktivních.

Další skupina referátů se zabývala **měřením vnímání, zejména vizuálního**. Bylo zkoumáno simultánní a sukcesivní vnímání (Fraisse, Francie), teorie adaptační úrovně založená na matematickém modelu monotónní funkce pozadí — „kotvy“ (Sarris, NSR), analýza vizuálního pátrání (Gukas, SSSR) a rozdíly v úsudku jako indikátor sociálního postoje (Cook, USA). Postoj má silný vliv na usuzování.

Modely teorie osobnosti zaplnily program velkého symposia řízeného prof. Cattellem. Kvalitativně experimentální výzkum prezentovali pracovníci šesti zemí: Cattel (USA) navrhl novou vývojovou teorii zejména z hlediska teorie učení, Tsujioka (Japonsko) analyzoval vztahy mezi stavy a rysy, Hermann (NSR) přednesl diskusní model osobnosti ve vazbě k mezinárodním vztahům, zejména rodinným, Royce (Kanada) vycházel v multifaktorové teorii osobnosti z genetických studií u myši, ze studií funkce lidského mozku, Nebylicin (SSSR) z revidované Pavlovovy a Těplovovy typologie, Bričáček (CSSR) referoval o korelacích mezi Cattelovými faktory osobnosti a 51 dalšími různými faktory, především vnímáním a učním. Řada dalších sdělení z této oblasti byla ještě přednesena souborně a to vybranými referenty (Nessebroade a Horn, oba z USA).

Pozornost byla v posledním desetiletí předmětem výzkumu, který se prohloubil jak kvantitativně, tak pestrostí tematického přístupu. Na symposiu se představily různé teorie ve snaze shodnout se na společných závěrech. Po přehledu aktualit výzkumu pozornosti (Sternberg, USA) byla přednesena analýza individuálních rozdílů při řešení úkolů náročných na selektivní pozornost (Kahneman, Izrael). Byla diskutována úloha pozornosti při detekci a reakčním čase reakcí na jednoduché podněty. Ukazuje se,

že pozornost se centruje do jednoho příjmového kanálu v určitém čase a je rozdělena do více kanálů (Kristofferson, Kanada). Ke studiu zrakové a sluchové pozornosti slouží selektivní čtení a poslech, vyšetřovaný pomocí komplexu zrakových a slovních podnětů (Neisser, USA). Hranice pozornosti ukazuje také koncepce blokády v kontinuíálním sériovém výkonu, vyžadujícím pohybové schopnosti (Sanders a Hoogenboorn, Holandsko). Fyziologický výzkum ukazuje, jak reakce individuálních neuronů na zevní podněty může být modifikována pozorností a podmínováním. Vyvolaná aktivita neuronů a integrační mechanismy mozkové činnosti jsou dosti plastické (Vassilevskij, SSSR).

Psychologie toxikomanií. K tradičním opiátům přibyla řada drog s obdobnou problematikou chorobného návyku. Patří sem jak barbituráty, amfetaminy, kokain a marihuana, tak i společensky víceméně přijatelný alkohol a nikotin.

Na symposiu se teorie touhy po drogách probírala především z hlediska podmínování, posilování a mozkové lokalizace. Diskutovaly se metody a výsledky vytváření návyku u laboratorních zvířat, zejména poslední pokusy o učení zvířat rozdělovat si drogy mezi sebou. Byly předneseny výsledky studia účinků marihuany na lidských dobrovolnících a analýza sociálně psychologických faktorů chorobného návyku na drogy.

Referáty: Kouření cigaret jako toxikomanie. (Jarvik, USA). Analýza závislosti na drogách u krys (Kumar, Steinberg a Stoleran, UK). Sociální a psychologické účinky marihuany (Zinberg, USA). Sociální kontext spotřeby nenávykových drog (Geber, UK).

Experimentální psychologie stáří je v posledních letech rozvíjena v řadě zemí. Symposium se orientovalo teoretickým i praktickým směrem. V teorii stárnutí sensomotorických funkcí jsou čtyři zdánlivě protichůdné názory na zpomalování reakční rychlosti s věkem (Birren, USA). Sensomotorickou výkonnost ve stáří studoval také Nishiocka z Japonska. O kapacitě učení jako ukazateli optimálních výukových metod pro dospělá referoval Mottram z Anglie.

V rámci exkurzí byl demonstrován malý počítačový systém, vhodný pro rutinní psychologické testy a pro studium lidské schopnosti řešit problémy. Počítač s kapacitou paměti 4000 slov v ceně asi 4000 liber byl amerického původu (Digital Computer Corporation, Maynard-Massachusetts), byl kombinován s japonskou kamerou Teletype (Shibadon TV-kamera Shiba) a anglickým přijímačem s šestikanálovým selektorem (Tanoy induction multichannel interpretation receiver).

Byl předváděn také test hledání cesty na obrazci, způsobem tužka-papír. Záznam výkonu pokusné osoby se uchovává pro pozdější analýzu. Řešení problémů a strategie schopností se studuje na hře typu halma.

Systém v modifikaci s laboratorním osciloskopem se také používá ke studiu reakční doby a v neurofyziologii.

Závěrečné plenární zasedání kongresu se konalo v sobotu 2. 8. 1969 v Royal Festival Hall.

Dvouhodinové symposium na tomto zasedání „Psychologie v budoucnosti“ řídil Miller z Rockefellerovy university v New Yorku.

Referáty: Vývoj psychologie v pěti příštích letech (Paillard, Francie). Psychologie v roce 2000 (Kay, UK). Možné úlohy psychologie ve vzdálenější budoucnosti (Toda, Japonsko).

Závěrečný projev měl místopředseda kongresového organizačního výboru prof. Summerfield.

Významným současným úkolem psychologie je zvládnutí problémů agresivity a koncepce reálných pravidel soužití společenských skupin a celků. V dalším vývoji bude psychologie postavena před velmi náročné problémy

spojené s populačním růstem, s obrovským množstvím informací a s očekávaným procesem biologické revoluce. Tradiční koncepci psychologie obohatí nové národy s odlišnou kulturní tradicí.

Bude nutno akceptovat farmakologické ovlivňování vývoje a posilování řady duševních schopností, např. přispět ke zdokonalování paměti a prodlužování doby optimálního věku pro učení, a to i při rozvoji mechanizace informací a učení.

V rozvoji lidské společnosti značně zaostává její organizační struktura za obecným pokrokem v ostatních oblastech. Prosazování poznatků psychologie do praktického života je často nesnadným úkolem.

Bilanci současného vývoje psychologie přinese 20. mezinárodní kongres psychologie v roce 1972 v Japonsku.

Aleš Manek

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS. Vydává Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV, Jilská 1, Praha 1, dod. PÚ 01, tel. 230-819 — Rozšiřuje Poštovní novinevá služba, objednávky a předplatné přijímá PNS, ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, tř. Obránců míru 2, Brno. Lze také objednat u každé pošty nebo doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — ústřední expedice tisku, odd. vývoz tisku, Jindřišská 14, Praha 1. — Tiskne Státní tiskárna, n. p., závod 4, Sámova 12, Praha 10 - Vršovice, dod. PÚ 101. — Časopis vychází šestkrát ročně. — Cena výtisku Kčs 10,—, předplatné na celý rok Kčs 60,—, US \$ 8,50 — £ 3/11/1. — Rukopis tohoto čísla odevzdán do tiskárny v únoru 1970. Číslo vyšlo v červnu 1970.

© Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1970.